

A JOBBOLDALI ERŐK VERESÉGE A HADSEREGBEN

(1946)

Kis András

1946 októberére a Független Kisgazda Párt — noha a honvédelmi minisztert a magáénak mondhatta — lényegében véve minden jelentős pozícióját elvesztette a hadseregben. Nem volt már Magyarországon olyan fegyveres erő, melyre a hatalomért folytatott harcában számíthatott volna.

A helyzet ilyen alakulását a „Hetes Bizottság”¹ is megállapította. Ugyanakkor számoltak azzal, hogy a békekötés és a szovjet csapatok kivonása után a parlamenti többséggel rendelkező kisgazdapárt új, jobboldali kormányt alakít. Feltételezték, hogy a KGP-nek ez a kezdeményezése a baloldali pártok ellenakciójába ütközik. Úgy gondolták, hogy ilyen esetben a fegyvereké lesz a szó. Elhatározták, hogy felállítanak egy titkos katonai törzset, amely felkészül a fegyveres erők átvételére, így lehetőségük lesz arra, hogy a küzdelembe döntően avatkozassanak be. Ezt a titkos katonai törzset nevezték Földalatti Fővezérségnek.

A felszabadulás után a hadsereg szervezését végző tábornokok és vezérkari tisztek többsége az új hadsereget lényegében burzsoá jellegű hadseregként akarta létrehozni.² E törekvésük azonban csak korlátozottan érvényesülhetett, hiszen 1945-ben a magyar hadseregvezetés egy társadalmi forradalom keretében kezdődött meg, amikor már mozgásban voltak a tömegek, amikor az új állam kiépítésében a munkásosztálynak és a dolgozó parasztságnak — pártjaik révén és közvetlenül is — meghatározó szerepük volt. Ennek következtében Magyarországon a forradalmi tömegek döntően befolyásolták a hadsereg jellegének kialakítását is. Mivel nálunk a horthysta állam és hadserege összeomlott, nem a régi burzsoá hadsereg forradalmi átalakításáról kellett gondoskodni, hanem egy új típusú hadsereg felállítása került napirendre. Mindent előlről kellett kezdeni. A felállítandó hadsereg a hatalom jellegének megfelelő fegyveres erőként kerülhetett megszervezésre, mely belső tartalmát tekintve demokratikus volt.

A hadsereg személyi állományának politikai színezete rendkívül sokféle volt: a régi és az új elemek különböző árnyalatai keveredtek benne. Az új állam átvette a régi hadsereg tagjai közül azokat a rendelkezésre álló

¹ A magyar köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés irányító szerve 1945—1946-ban.

² A hadseregszervezésre lásd *Mucs Sándor*: A Magyar Néphadsereg megszervezése és fejlődése 1945—1948. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1963.

tiszthelyetteseket, tiszteket és tábornokokat, akik jelentették, hogy hajlandók a hitleri Németország ellen harcolni. Voltak közöttük olyanok is, akik leszámoltak a múlttal és lojálisan támogatták a születő újat, de jelentkeztek olyanok is, akik csak menekülni akartak a hadifogságból, s így lettek tagjai a hadseregnek. Sokan közülük még mindig Horthy hívei, az angol-szász barátság szószólói, némelyek pedig ügynökei voltak.

De jelen voltak a forradalmi erők is. Szolgálatételre jelentkeztek olyan vezérkari tisztek, akik politikai okokból kiléptek a régi hadseregből, s olyanok is, akiket Horthyék távolítottak el — hasonló okok miatt. Jöttek a tartalékos tisztek a polgári életből: tanítók, kifizetésű értelmiségiek, akik már korábbi helyzetük miatt is támogatták a demokratikus átalakulást. Beléptek volt partizánok, s olyanok, akik a Szovjetunióban már antifasiszta iskolát végeztek. És jöttek a toborzottak tömegei, akik odahaza már gyakorolták politikai jogaikat, s meggyőződésből jelentkeztek a fasizmus elleni harcra. Ezek az erők mind újat akartak.

A hadsereg régi tagjai — főleg a vezérkari tisztek — nemcsak tudásukat, szervező képességüket hozták magukkal, hanem konzervatizmusukat is. Ők a hadsereget kezdettől fogva „politikamentes hadsereggént” képzelték el. De a hadsereg jellegére vonatkozó követelményt a demokratikus pártok képviselői határozták meg, s a hadsereg vezetőinek az új körülmények között el kellett fogadniuk az MKP-nak és az SZDP-nek a hadsereg-szervezésre vonatkozó közös javaslatát.³

A hadseregben az új szellemet hozó önkéntesek cselekvően léptek fel. Ezek a fiatalok a polgári életben már megszokták, hogy a közügyekben hallassák szavukat. Ezt tették bevonulásuk után is. Ezt a Honvédelmi Minisztérium is tapasztalhatta. Amikor például 1945 márciusában megtörtént a bevonulás, és a hajdúhadházi barakktáborban elhelyezettek, hetekig nem kaptak se ruhát, se fegyvert (aminek egyébként nem a HM volt az oka!), küldöttséget választottak, beutaztak Debrecenbe és a Honvédelmi Minisztériumban előadták követelésüket, ami szerint ők mielőbb a frontra akar-nak menni. Ez a jelenség már önmagában is mutatta, hogy a szervezés alatt álló fegyveres erő katonái magukénak vallják az új hadsereget és antifasiszta célját, s ennek — a minisztérium vezetői számára ilyen, a hadsereg szolgálati rendjétől eltérő módon — adtak hangot.

Ezek után érthető a hadsereg akkori vezetőinek ama törekvése, hogy a hadseregből kirekesszék a politizálást. Indokuk ugyanaz volt, mint régen: meg akarják őrizni a hadsereg „egységét”. Ezzel szemben ott voltak azok az erők is, amelyek arra törekedtek, hogy a hadsereg egységét a demokratikus politika, a demokrácia elfogadásának alapján biztosítsák.

A hadosztályokat a hitleri Németország elleni harcra szervezték. Mint-hogy a harcbeindulás célját mindig meg kell magyarázni a katonáknak — éppen azért, hogy a hadseregben az antifasiszta egység kikovácsolódjon, s hogy a katonáknak magyarázzák a demokratikus kibontakozás szükségességét és célját —, a két munkáspárt arra törekedett, hogy mielőbb kiépüljön a hadosztályoknál a politikai felvilágosító munka szerve: a nevelőintézmény. Végül is a hadsereg vezetői kénytelenek voltak elfogadni e pártok álláspontját, amelynek következtében a Honvédelmi Minisztériumban kulturális és nevelési osztályt, a hadosztályoknál nevelőtörzset szerveztek, az egységeknél és alegységeknél pedig nevelőtiszteket, illetve nevelőket állítottak be.

A HM hosszú időn át csak mint megtúrt szervezet engedte működni a nevelőintézményt, s jó ideig megakadályozta, hogy a hadseregben rende-

³ Mucs Sándor: i. m. 40. o.

letileg törvényesítve legyen. De az volt a lényeg, hogy 1945 elejétől működött, s hogy 1945 nyarára a nevelőtörzsek és a nevelőtisztek befolyása a hadosztályoknál megszilárdult. A katonák őket követték, és a politikai kérdésekben élvezték a tisztek egy részének támogatását is, s akik politikai okokból szembenálltak velük, azoknak nem volt hathatós eszköz a kezükben, hogy működésüket megszüntessék. A nevelőtörzseknek saját (ahogy akkor mondták, „minisztériumellenes”) újságjuk volt, amelyben országos kérdésekben (a földreform, az újjáépítés, a reakció elleni harc stb.) is hallatták szavukat. 1945 nyarára-őszére már politikailag is „feltérképeztették” a csapatokat. Többségük az MKP tagja volt, s az irányítást a pártközpont katonai osztályától kapták. Bátor fellépésük abból fakadt, hogy maguk mögött érezhették a kommunista pártot és azokat a kommunista párthoz nem tartozó tömegeket is, akik a demokratikus előrehaladás hívei voltak. Ezáltal a nevelőtörzsek lényegében véve külön politikai hatalomként működtek a hadosztályoknál.

A nevelőtisztek erőfeszítésének jelentősége abban nyilvánult meg, hogy a forradalmi erők szervezői és vezetői voltak. Az önkéntesek és a tartalékos tisztek jelenléte, a politikai munkások tevékenysége a demokratikus légkör kialakítását eredményezte. Az így elért és a katonák aktivizálásával tartósított demokratizmus az egész hadsereg fejlődésének legfőbb előreivőjévé, a demokratikus és szocialista erők későbbi sikereinek elengedhetetlen forrásává vált.

A demokratikus erők hadseregére gyakorolt hatása, valamint a fegyveres erőben a már említett politikai helyzet kialakítása miatt, a Honvédelmi Minisztérium és a csapatok reakciós erőinek nem volt lehetőségük rá, hogy a hadsereget a maguk elgondolása szerint formálják. El tudták érni viszont, hogy a horthysta tisztek és tiszthelyettesek tömegesen, szinte válogatás nélkül kerülhettek vissza a hadseregbe. Ezt az akkori igazolási rendszer tette lehetővé.

Mindazok a tiszthelyettesek, tisztek és tábornokok, akik jelentkeztek szolgálattételre, igazoló bizottság elé kerültek, s ha a bizottság „igazoltnak” nyilvánította őket, akkor beosztást kaptak.

Az igazolási eljárás következtelen és ellentmondásos volt. A bizottság elé kerülő egyén kitöltött egy kérdőívet, amelyben a személyi adatokat és a szolgálati helyeire vonatkozó felvilágosítást megadta. Ha volt két jó embere, azok nyilatkozatát is csatolta. Önéletrajzot nem kértek. Az igazolásra kerülők névjegyzékét közszemlére kifüggesztették. De az állampolgárok a maguk gondjaival voltak elfoglalva, s csak véletlenül múlt, ha valaki észrevette a neki nem tetsző személyi nevét a listán. Ha bejelentés nem érkezett, az igazolásról szóló írást kiadták. Előfordult persze olyan eset is, hogy valakit a haragosok bejelentésére nem igazoltak. De a hivatásos katonáknál ez ritkán fordult elő. Ha nem volt parancsnok a munkaszolgálatosoknál, ha nem távozott el nyugatra Szálasiékkel, ha nem volt kimondottan háborús bűnös, és ha „tishti becsületszavát” adta németellenességéről stb., akkor minden további vizsgálódás nélkül igazolták. Mint ahogyan a közigazgatásban lefolytatott igazolási eljárás nem volt alkalmas módszer arra, hogy az államapparátust a fasiszta és egyéb reakciós elemektől teljesen egészében megtisztítsa, ugyanúgy részleges eredményt hozott az a hadseregben is. A hadseregben az igazoló bizottság elé került tábornokoknak, tiszteknek és tiszthelyetteseknek döntő többségét igazolták. Mivel 1945. első félévében a magyar hadsereg a fejlődés állapotában volt, azok, akik szolgálattételre jelentkeztek, általában — igazolásuk után — kaptak beosztást.

A későbbi összeesküvés résztvevői a néphadsereg szervezésének kezdeti időszakában arra törekedtek, hogy megkapaszkodhassanak a hadseregben: kölcsönösen támogatták egymást abban, hogy az igazolási eljárásuk sikeresen fejeződjön be, s hogy ezt követően beosztást kaphassanak. 1945 júniusában a tiszti helyek még nem voltak feltöltve. Ez a körülmény lehetővé tette a rendelkezésre álló „igazolt” hivatásos katonaszemélyek befogadását.

A hadseregben nehezen bontakozott ki a demokratikus erők előretörése. Erről a folyamatról mi csak a témánk kívánta mértékben, vázlatosan szólnunk.

A háború befejezése után a Szövetséges Ellenőrző Bizottság leállította a magyar hadsereg további szervezését. A hadsereget átszervezték. Ekkor körülbelül 45 ezer fős hadseregünk volt.

1945 októberében a SZEB elrendelte a hadsereg létszámának csökkentését.⁴ Miklós Béla miniszterelnök, a SZEB amerikai tagjainak segítségével, ezt meg akarta akadályozni, de az amerikaiaknak nem volt lehetőségük arra, hogy a SZEB döntését megváltoztassák. 1945 októberétől 1946 márciusáig a SZEB utasítására csökkentették a hadsereg létszámát, a márciusi napokban pedig már a magyar kormány kezdeményezte a további leépítést. A határozat a hadsereg létszámát 20 ezer főben állapította meg. A magyaránnyú átszervezést és létszámcsökkentést 1946 júniusában már megkezdték, amikor kitűnt, hogy pénzügyi okok miatt még a 20 ezres létszám sem tartható. Ezért a létszám további csökkentését határozták el.

Témánk nem igényli, hogy e kérdéssel bővebben foglalkozzunk, ezért csak néhány gondolattal egészítjük ki az elmondottakat:

1. Az ország akkori rossz gazdasági helyzete miatt a stabilizáció érdekében a létszámcsökkentést végre kellett hajtani. A négyéves háború után a katonák is hazavágytak és az otthoniak is várták őket. A leszerelés népi kívánság és egyetemes nemzeti szükséglet volt. A tábormokoknak, a hivatásos tiszteknek és tiszthelyetteseknek viszont nem volt érdeke a leszerelés. Ha kisebb a hadsereg, akkor kevesebb hivatásos katonára van szükség. Ellene voltak a létszámcsökkentésnek a hadseregen kívüli konzervatív erők is. Ők a régi tisztikar megtartására törekedtek, hogy általuk felhasználhassák majd a hadsereget a népi demokratikus erők elleni harcban. A leszerelés végrehajtását tehát politikai okok miatt is meg kellett gyorsítani.

A „nyugatos” tiszteket és tiszthelyetteseket 1946. első hónapjaiban eltávolították. Azokat pedig, akik a leépítés miatt nem kaphattak beosztást, „létszámfeletti állományba” helyezték. S ezek félfizetéssel vártak további sorsukra. Tovább folyt a harc a tiszti, a tiszthelyettesi állások betöltéséért. 1946 júniusától pedig megkezdődött a már említett létszámcsökkentés.

2. Nemcsak leépítés volt akkoriban, hanem átszervezés is. Egyes hadseregrészeket teljesen felszámoltak, másokat lényegesen csökkentettek. A határőrség létszámát 1946 márciusában 5 ezerről 10 ezer főre felemelték. Ez ideig a határőrizetet a kerületi parancsnokságok alárendeltségében levő határporlyázó századok látták el. Most ezeket az erőket kivették a kerületi parancsnokok kezéből: a SZEB engedélyével az említett századok helyett 14 határvadász-zászlóaljkat állítottak fel; e zászlóaljok élére a katonai-politikai osztály által kiválogatott parancsnokokat nevezték ki; szinte minden egyes zászlóaljhoz olyan nevelőtiszt került, aki tagja volt a partizán-szövetségnek; a hadosztályok legaktívabb kommunistáit átirányították a

⁴ A kérdés bővebb kifejtését lásd Kis András: Létszámcsökkentések a Magyar Néphadseregben 1945 májusa — 1946 júniusa között. Hadtudományi Közlöny, 1967. 3. szám.

zászlóaljokhoz. E 14 határvadász-zászlóalj irányítására megszervezték a határőrparancsnokságot, amelynek élére Pálffy György ezredes neveztek ki. Ezzel a hadsereg fele kommunista vezetés alá került. A Honvédelmi Minisztériumban két kommunista tábornok — Sólyom László és Illy Gusztáv — került fontos beosztásba. A reakciós erők ezzel elveszítették a hadsereg megnyeréséért folyó harcot.

3. 1945 tavasza és 1946 nyara közti időben a hadsereg politikai arculatában lényeges változás következett be. A hadsereg kisebb lett, de összetétele demokratikusabbá vált. Ez a változás több tényező együttes hatására ment végbe.

A változásban lényeges szerepe volt az ország építésében végzett áldozatos munkának. A katonák tevékenyen részt vettek a szabad demokratikus haza újjáépítésében. Magukénak érezték alkotásaikat, közösséget váltaltak az ország újjáépítését végző dolgozókkal és a demokratikus rendszerrel, amelyben ezt a munkát végezték.

Különösen fontos szerepet játszott akkor is a hadseregben végzett politikai, nevelő- és felvilágosító munka. A kommunisták élenjárásának, a párt-szervezetek és a nevelőtisztek felvilágosító tevékenységének meghatározó szerepe volt abban, hogy a katonák többsége és a tisztek egy része a politikai harcban a Magyar Kommunista Pártot támogatta. A hadsereg az ifjúság nagy nevelőiskolája volt már ekkor is.

Figyelmet érdemel az ún. „D” (deffenzív) tisztek munkája is. Az ő feladatuk az volt, hogy óvják a hadsereget az ellenséges tevékenységgel szemben és, hogy a HM Katonai Politikai Osztály (Pálffy György volt a parancsnoka) megbízásából — múltjuk és akkori magatartásuk alapján — megítélik, hogy a régi tisztek és tiszthelyettesek közül, kik alkalmasak arra, hogy tagjai maradjanak az új hadseregnek. Munkájuk eredményeként 1946 nyarára az ellenséges elemek nagy részét eltávolították a hadseregből.

Végül még egy tényt említünk meg. Sikerült elérni, hogy azokat a katonákat, akik bár nem végeztek tisztiiskolát, de a tiszti hivatást életpályául választották, előléptessék tisztté. 1945 ősztől ezen az úton is megkezdődött a tisztek összetételének megváltoztatása.

A haza érdekében végzett munka, a politikai nevelés, a reakciós elemek eltávolítása, az új erők segítése — mind-mind előbbre vitte a hadsereget a demokratikus fejlődés útján. Az említett eredmények, továbbá Pálffy György hatáskörének kiterjesztése — a HM Katonai Politikai Osztály vezetése mellett a határország parancsnoka is lett —, Sólyom László átvétele (a rendőrségtől), Illy Gusztáv jogkörének növekedése 1946 tavaszára a hadseregben a szocialista és a velük szembenálló erők egyensúlyhelyzetének kialakításához vezetett. Kezdték megérni a demokratikus erők ellentámadásának feltételei a hadseregben is.

A kisgazdapárt 1946 májusig nem észlelte e jelenséget.

A KGP a hadsereggel kapcsolatos személyi politikája a horthysta tisztikar megőrzésére irányult. Ezt a politikát azonban nem tudta megvalósítani, mert a fegyveres erőkben nem voltak olyan szervezetei, melyek révén érvényesíthette volna politikáját. Túlságosan lekötötte figyelmüket a rendőrség, s csak 1946 nyarán próbálták elemezni azt a változást, amely a hadseregben végbement.

A kisgazdapárt vezetői úgy gondolták, hogy a saját katonapolitikai elképzeléseiket elintéztettnek vehetik azzal, hogy a honvédelmi tárca élén kisgazdapárti miniszter — Tombor Jenő — állt. A „Hetes Bizottság” azonban

éberebb volt. Az említett „Hírek” májusi számában⁵ már közlik, hogy Sólyom és Pálffy vezérőrnaggyá előlépett, s számukra kedvezőtlen hírként említik, hogy Pálffy megkezdte a határőrség átszervezését. Az összeesküvők a kiscgazdapárt helyett is figyelték a hadseregben történő eseményeket.

Említettük, hogy 1945 őszén a „Hetes Bizottság” azzal bízta meg Szent-Miklósyt, hogy rendszeresen szerezzen információkat a hadseregről. Ismerjük már Tóth István vezérkari alezredest is, a parasztnapok szervezőjét.⁶ Ők a hadsereg létszámfeletti állományában szerepeltek ekkor, s beosztásra vártak. Személyesen is érdekeltek voltak abban, hogy a kiscgazdapárt pozíciói ne gyengüljenek a hadseregben. A Magyar Közösség e két katonatagja — a „Hetes Bizottság” megbízásából — 1946 júniusában megvizsgálta a hadseregben kialakult politikai erőviszonyokat. Megállapították, hogy a régi tisztek „... egymás után kerülnek ki a honvédség kötelékéből, és helyüket a szakképzetlenség foglalják el.” Ezenkívül ilyen észrevételt is tettek: „... a honvédségen belül nem érvényesülnek azok a célkitűzések, amelyeket a Magyar Közösség maga elé tűzött, mert a Magyar Közösségnek célkitűzése az, hogy saját embereiket kulcspozíciókba vétesse.”⁷

A „Hetes Bizottság”-nak csak a legálisan működő politikai pártok felhasználásával volt lehetősége arra, hogy bekapcsolódjon az ügyek menetét befolyásoló irányításba. Ezért elhatározták, hogy elgondolásaikat a kiscgazdapárt igénybevitelével valósítják meg. Ekkor Jaczkó Pál nemzetgyűlési képviselőt, a kiscgazdapárt véderőbizottságának titkárát meggyőzték arról, hogy a véderőbizottsággal el kell fogadtatni egy memorandumot, amelyben a pártvezetésnek feltárják a hadseregben kialakult politikai helyzetet, s felhívják a vezetőséget arra, hogy a hadsereggel kapcsolatos passzív magatartását változtassa meg. Jaczkó a javaslatot elfogadta. További vizsgálatokat tartottak, s 1946. június 12-én a kiscgazdapárt véderőbizottsága a betervezett írásos javaslatot határozattá emelte. Így lett belőle formailag a kiscgazdapárt okmánya, lényegileg pedig a Magyar Közösség katonai tagjai és a kiscgazdapárt véderőbizottságának közös javaslata.⁸

Ezt a programot mint a véderőbizottság határozatát továbbították a kiscgazdapárt elnökségéhez. A memorandum a KGP addig folytatott személyi politikájának bírálatával kezdődik: „A (kiscgazda) párt széles tömegei előtt közismert és állandó kifogás tárgya a rendőrség szervezete és működése. A honvédség ügye hosszú időn át háttérben maradt — annak ellenére, hogy a honvédelmi tárca a párt kezében van.”

Ezután az általuk felderített tényeket közlik: „A honvédség jelenlegi szervezete az önkéntes leszerelés képét mutatja... ma mindössze 20 000 ember áll szolgálatban... Ebből kb. 1700 hivatásos tiszt és 1300 tiszteltyettes, akik közül régi szakember kerekén kétharmad.” A kulcspozíciók százalékos megosztását így adják meg: „Kiscgazdapárt 5%, MKP 60% (ebből 15% MKP érzelmű pártonkívüli), Szoc. Dem. 30%, egyéb 5%.” Megállapítják, hogy a Magyar Kommunista Párt befolyása fokozatosan megnövekedett. Ennek mutatói és az MKP további előretörésének eszközei: „A Honvédelmi Minisztérium személyügyi, katonapolitikai osztálya, a nevelő-

⁵ BM ir. — A „Hírek”-et a „Hetes Bizottság” adta ki. Ez házilag készített sokszorosított anyag volt, amelyben a hozzájuk közelállókát tájékoztatták a bizalmas bel- és külpolitikai hírekről.

⁶ Tóth István vt alezredest az 1. ker. pság. vezérkari főnöke volt. 1946 nyaratól, miután eltávolították a hadseregből, a Magyar Parasztszövetség alkalmazottja lett, ahol az 1946 őszi parasztnapok szervezésével bízták meg.

⁷ Tóth István vallomása — BM ir.

⁸ „A Független Kiscgazda Párt Véderőbizottságának jelentése a magyar honvédség helyzetéről. — OL—M. 265. I. 84—86. f. — Eredeti.

intézmény, amely a MKP kezében a honvédség korlátlan irányítását jelenti." S hozzáteszik: „...a katonapolitikai osztály és nevelőintézmény minden ellenakciót képes letörni...” E szervek befolyása olyan nagy, hogy akarukat a kisgazdapárti honvédelmi miniszternél „100%-ban keresztül tudják vinni.” Végső következtetésként megállapítják: „Ma már a honvédség irányítása is az MKP kezében van.”

A memorandum lényegében véve helyesen állapította meg az MKP törekvéseinek a hadsereg személyi állományában 1946 júniusáig elért eredményeit.

A program szerkesztői az alábbi javaslatot terjesztették a KGP vezetősége elé:

1. Minden további előléptetést állítsanak le a hadseregben, de előzőleg — arra hivatkozva, hogy már úgyszólván sok munkaspárti lépett elő — fogadtassanak el egy a kisgazdapárt által összeállított előléptetési és beosztási javaslatot, amellyel bizonyos „arányosítást” hajtanának végre.

2. Ezt követően — a kisgazdapárt akaratának érvényesítése céljából — a tiszt előléptetés és kinevezés joga kerüljön a köztársasági elnök kezébe.

3. A sorra kerülő B-listázással pedig el kell érní, hogy a munkaspártiak kikerüljenek a hadseregből.

Hogy a katonai kérdésnek nyomatékot adjanak, a javaslatot ezzel a figyelmeztetéssel zárták: „Minden demokratikus többség szertefoszlik (a szerkesztők itt a kisgazdapárt parlamenti többségére gondoltak — K. A.), ha a karhatalom problémáját nem sikerül megoldani. A tárcák jelenlegi elosztására való tekintettel az egyensúly megteremtése érdekében a párt elsősorban honvédelmi vonalon vár eredményeket.”

Az előterjesztést a KGP vezetősége elfogadta. Ezt követően a programot azzal a kívánsággal adták át Tombor Jenő kisgazdapárti honvédelmi miniszternek, hogy az abban foglaltakat valósítsa meg a honvédelmi tárca vonalán. Ezzel a javaslat gyakorlatilag programmá vált.

A memorandumot a folyamatos talajvesztés miatt érzett aggodalom sugallta. A hadsereg létszámának csökkentésére, szervezeti kereteinek szűkítésére és a B-listázás megkezdésére kormányhatározat volt. Ebben a helyzetben a jobboldal legális és illegális erői összefogtak, s a fenti határozatot úgy akarták végrehajtani, hogy a szelektálással a baloldali pártokhoz tartozók kerüljenek ki a hadseregből.

A programkészítők az ismertetett értékelés ellenére még mindig bíztak abban, hogy gátat vethetnek a hadsereg további átalakításának. A beosztásban levő tisztek és tiszthelyettesek kétharmada szolgált a Horthy-hadseregben is. A pártvezetőség elfogadta javaslataikat. S bíztak abban is, hogy a B-listázás során a KGP meg tudja védeni pártfogoltjait. Reményükre az nyújtott alapot, hogy a Minisztertanács rendelete értelmében minden B-lista bizottságot három főből alakíthatták meg: a bizottság elnökét a miniszterelnök, egy tagját az illetékes szakminiszter és egy tagját pedig a Szakszervezeti Tanács jelölte ki. Ebből következtethették, hogy a bizottságban 2:1 arányban többségbe kerülnek, és a szótöbbséggel hozandó határozatoknál érvényesíteni tudják majd akarukat.

A hadseregért folytatott harc, valamint a hadseregben a demokratikus és a reakciós erők küzdelme a B-listázás megkezdésekor a döntő szakaszba érkezett el.

Eltekintünk attól, hogy ismertessük a B-listázás történetét. Ezzel kapcsolatban csak két kérdésre válaszolunk: milyen szerepe volt a Magyar Közösség tagjainak a honvédségi B-listázásnál, és mi lett a B-listázás végső kimenetele?

1946 júniusában a különböző politikai pártok megkezdték a felkészülést

a B-listázás végrehajtására. A KGP megbízásából Jaczkó Pál, a párt véd-
erőbizottságának titkára irányította a felkészülést. Jaczkó mindenekelől
szükségesnek látta egy olyan névjegyzék összeállítását, amelyen feltünteti-
tik azoknak a hivatásos katonáknak a nevét, akiket a B-lista bizottság
kiszármazási tagjainak meg kell védeni, s azokét, akiket szerintük el
kellene bocsátani.

Ezt a munkát, Jaczkó megbízásából, Tóth István vezérkari alezredes ve-
zetésével a Magyar Közösség katonai tagjainak egy csoportja végezte el.
A névsor elkészítésében részt vett Soóvári Tihamér vezérkari ezredes is.⁹
Ők készítették el a „meghagyandók” és az „elbocsátandók” listáját.

A „meghagyandókról” készített névjegyzékbe a hadsereg — számukra
megbízhatónak ismert — tisztjeit vették fel, alezredesig bezárólag, és a
fontosabb beosztásúakat. Ezekről jellemzést készítettek s indokolták, kit
miért kell mentesíteni. Hasonló módon állították össze az „elbocsátandók”
listáját is. Az így elkészült javaslatot Jaczkó Pálnak adták át.

A B-listázással kapcsolatban a Magyar Közösség taktikáját Szent-Mik-
lósy István őrnagy — a Magyar Közösség katonai vonalának irányítója —
így összegezte: „Mindenek előtt igyekeztünk a honvédségen belül és más
minisztériumok vonalán is a B-lista bizottságokra befolyást gyakorolni oly
irányban, hogy azokat, akik nem vágták el magukat 1944 őszén Szálasi
alatt, lehetőleg átmentsük, bentmaradjanak és ezáltal a mi ideológiánkhoz
közelálló emberekkel penetráljuk... az államot.”¹⁰

A közösségi tagok közreműködésével elkészült listát Jaczkó bemutatta
Szent-Miklósynak, aki az illegális szervezkedés vezető csoportját tájéko-
zatta arról, hogy a KGP felkészült az általuk is kívánt András Sándor ve-
zérőrnagy,¹¹ Tóth István vezérkari alezredes és mások átmentésére. A „He-
tes Bizottság” ezt meglelégedéssel vette tudomásul.

A tábornokok, tisztek és tiszthelyettesek B-lista kérdőívet töltöttek ki,
melyet a HM személyügyi osztályára terjesztettek fel. Megtartásukról
vagy elbocsátásukról különböző bizottságok határoztak.

A honvédség tábornokai, vezérkari tisztjei és a fontosabb beosztásúak
ügyében a minisztériumi főbizottság döntött.¹²

Ebben a bizottságban olyan elvi megállapodás született, hogy mindazo-
kat, akik ellen a katonapolitikai osztály kifogást emel, el kell bocsátani.
A katonapolitikai osztály pedig, amikor az indokolt volt, minden esetben
megtette észrevételét. Mivel pedig a horthysta tábornoki és tisztikar leg-
több tagjának olyan politikai múltja volt, hogy azt joggal lehetett kifogá-
solni, így ezek a tábornokok és tisztek maguk pecsételték meg sorsukat.

A bizottság kommunista párti tagja komolyan vette a Minisztertanács
rendeletét. Hivatkozott az igazolási eljárás csődjére, s arra, hogy ennek
következtében még mindig túlságosan magas a tisztí és tiszthelyettesi lét-
szám. 19 271 fő ügyében kellett dönteni.¹³ Ezt a háborús tisztí és tiszthe-
lyettesi létszámot a békekötés utáni hadsereg kereteibe semmiképpen sem
lehetett volna beállítani. Egyébként a stabilizáció megvédése is azt köve-
telte, hogy a hivatásos állományúak létszámát minimálisra csökkentsék le.
Ezeket az érveket, mint a Minisztertanács indítékait, a kiszármazási bi-
zottsági tagok is kénytelenek voltak elfogadni. Amikor pedig már az első

⁹ Soóvári Tihamér vk. ezds. később a „Földalatti Fővezérség” tagja lett.

¹⁰ Szent-Miklósy vallomása. — BM ir.

¹¹ András Sándor vezérőrnagy később a „Földalatti Fővezérség” vezérkari főnöke lett.

¹² E bizottság tagja volt Bartha Albert, Daróczy József vezérőrnagy és Révész Géza.
Később, Bartha minisztersége idején, Bartha helyett Nagy Bódog lett a bizottság tagja.

¹³ A SZEB-nek 1947. szeptember 4-én küldött jelentése szerint a B-lista bizottságok 62
tábornok, 1549 törzstiszt, 6971 főtiszt és 10 689 tiszthelyettes ügyében hoznak döntést (HL.
HM. Eln. ir. 1947. 20. cs. 20 509 szám.)

ülésen azt tapasztalták, hogy a bizottság kommunista párti tagja nem emelt kifogást több kommunista párttag B-listázása ellen, ők maguk is belátták: nincs lehetőség arra, hogy olyan tiszteket és táborno-kokat mentessenek, akik szemben állnak a demokratikus rendszerrel.

Így került B-listára már az első tárgyalási napon Tóth István vezérkari alezredes és a reakció több más erőssége.

Az ezt követő éjjel — 1946. július 25-én — meghalt Tombor Jenő honvédelmi miniszter. Egy időre a minisztériumi főbizottság munkája megszakadt, de végül is — Bartha Albert, az utód minisztersége alatt az egész hadseregben befejeződtek a munkálatok. A szolgálatban 1680 tisztet és 2560 tiszthelyettest tartottak meg.¹⁴

Kiszagdapárti körökben eredménynek tekintették, hogy a Minisztertanács július 30-i ülésén olyan határozatot hoztak, mely lehetővé tette, hogy az egyes minisztériumok a B-listázás során elbocsátottak 10^{0/0}-át visszavehették. A visszavételre az illetékes szakminiszter, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült valamelyik politikai párt országos központja és a Szakszervezeti Tanács tehetett javaslatot. Az említett határozat alapján lefolytatott eljárás volt az ún. „B-lista revízió”.¹⁵

A honvédségből elbocsátott egyes személyek visszavételére a kiszagdapárt is készített javaslatot. A lista élére András Sándor vezérőrnagyot, a Magyar Közösség tekintélyes tagját vették fel. Visszavételre ajánlották még Fülöp József ezredest¹⁶ és több más, hasonló szélsőjobboldali elemet is. Ezek a tervek azonban nem valósulhattak meg.¹⁷

Szeptember elejétől — B. Szabó István kiszagdapárti honvédelmi államtitkár vezetésével — hetenként ülésezett a kiszagdapárt véderőbizottsága. Újra meg újra tárgyalták a B-listázási sérelmeket, és a kudarcokért kölcsönösen egymást okolták.¹⁸ A kialakult helyzeten azonban nem tudtak változtatni. A minisztertanácsi rendelet kimondta, hogy „a határozat ellen jogorvoslatoknak... helye nincs”, s így a szolgálatból történt elbocsátást véglegesnek lehetett tekinteni.

Bár a magyar közösségek¹⁹ még később is támogatták a KGP legális úton folytatott hadügyi törekvéseit, de ugyanakkor új lehetőségeket is kerestek. Tevékenységük súlypontja az illegális útra fordított át.

1946 szeptemberétől az illegális szervezkedés megkezdődött a katonai vonalon is.

АНДРАШ КИШ:

ПОРАЖЕНИЕ ПРАВЫХ СИЛ В АРМИИ (1946)

Резюме

Настоящая статья является отрывком из книги автора «От Венгерской Общности до Подпольного Главного командования», вышедшей в ближайшем будущем в издании Военного издательства имени Эрини. В книге описан автором антиреспубликан-

¹⁴ Уо.

¹⁵ 9050/1946. szám. — Magyar Közlöny, 1946. 177. szám.

¹⁶ Fülöp József ezredes korábban az I. hadosztály vezérkari főnöke volt.

¹⁷ Kovács István felszólalása a nemzetgyűlés 1947. március 4-i ülésén. Idézi *Munk Károly*: A fegyverszüneti szerződéstől a szocialista hadseregig. Budapest, Zrínyi Kiadó. 1963. 117. o.

¹⁸ *Soóvári Tihamér* vallomása. — BM ir.

¹⁹ Az államellenes illegális szervezkedés vezetői a Magyar Közösség nevű titkos szervezet vezetői voltak.

ский заговор 1946 г., в ходе которого заговорщиками — между прочим — был создан тайный военный штаб, так называемое Подпольное Главное командование.

Автор опубликованной ныне статьи показывает борьбу демократических и реакционных сил в венгерской армии в 1945/46 гг. Он описывает тогдашнюю деятельность реакционных генералов и офицеров, направленную на организацию и оформление венгерской армии в таком духе, что она впредь была готова участвовать в борьбе за власть — на стороне реакционных сил.

Автор показывает процесс, в ходе которого демократические силы под руководством Венгерской коммунистической партии постепенно вытесняли из армии противостоящие им правые силы.

В связи с этим доказано, что после освобождения армия была организована соответственно характеру государственной власти, которая с точки зрения внутреннего содержания была демократической.

Что касается дальнейшего хода борьбы в армии показано, что развитие венгерской армии после окончания войны приостановили. В это время продолжались начатые в начале 1945 г. проверки. Их осуществление было непоследовательным и противоречивым, поэтому стало возможным возвращение в армию в большом количестве бывших офицеров и унтер-офицеров.

В то же время в армии укрепился и процесс демократизации. Автор ссылается на то, что в это время солдаты принимали участие в восстановлении страны. Выполняемая на благо родины работа, политическое воспитание под руководством коммунистов, устранение наиболее реакционных элементов, присвоение звания офицера нескольким сотням антифашистов — все это укрепляло демократическое развитие.

Автор пишет о реорганизации армии в марте 1946 г., о взятии пограничной охраны под единое командование, в результате которого половина армии оказалась под коммунистическим руководством. К этому времени в армии возникло равновесие между демократическими и реакционными силами и начали созреть условия и в вооруженных силах для общего контрастступления демократических сил.

Автор отмечает, что оборонительный комитет Партии мелких сельских хозяев с помощью группы устранившихся из армии офицеров оценил сложившееся до лета 1946 г. положение в армии. Этот документ — который можно считать военной программой партии мелких сельских хозяев — доказывает, что правые силы хотели остановить процесс демократизации, а потом изменить соотношение сил в свою пользу. В статье показан и процесс, в ходе которого эта попытка реакционных сил потерпела поражение.

В качестве общей оценки автор устанавливает, что к октябрю 1946 г. партия мелких сельских хозяев потеряла в венгерской армии по существу все свои значительные позиции, хотя надо отметить, что министерство обороны подлежало ей. Венгрии уже не было такой вооруженной силы, на которую она могла положиться в борьбе за власть.

Вытесненные из армии генералы и офицеры в это время присоединились к упомянутому антиреспубликанскому заговору и создали тайную военную организацию, Подпольное Главное командование.

ANDRÁS KIS:

DIE NIEDERLAGE DER RECHTSGERICHTETEN KRÄFTE IN DER ARMEE (1946)

Resümee

Die Studie ist ein Abschnitt aus dem Werke des Autors, das in naher Zukunft unter dem Titel: „Von der Ungarischen Gemeinschaft bis zum Unterirdischen Oberkommando“ im Militärverlag „Zrínyi“ erscheinen wird. Im Buche beschreibt der Verfasser die antirepublikanische Organisation im Jahre 1946, in deren Ver-

lauf die Verschwörer — unter anderem — einen geheimen militärischen Stab, das sogenannte Unterirdische Oberkommando, schufen.

Der Verfasser der hier veröffentlichten Studie zeigt uns den Kampf der demokratischen und reaktionären Kräfte in der ungarischen Armee in den Jahren 1945—46. Er berichtet über die damalige Tätigkeit der reaktionären Generäle und Offiziere, die darauf abzielte, die ungarische Armee so zu gestalten, dass sie später im Kampf um die Macht — an der Seite der reaktionären Kräfte — eingesetzt werden könne.

Der Verfasser zeigt uns jenen Vorgang, im Laufe dessen die, von der Ungarischen Kommunistischen Partei geführten demokratischen Kräfte schrittweise die ihnen gegenüberstehenden rechtsgerichteten Kräfte aus der Armee verdrängten.

Anhand dessen beweist er, dass die Armee, entsprechend dem Charakter der Staatsgewalt nach der Befreiung, organisiert wurde, und die Armee — ihren inneren Inhalt betreffend — demokratisch war.

Was den weiteren Verlauf des internen Kampfes in der Armee anbelangt, weist er darauf hin, dass der weitere Aufbau der ungarischen Armee nach dem Kriege abgestellt wurde. Zu dieser Zeit setzten sich die, anfangs 1945 begonnenen Purifikationsverfahren fort. Ihre Durchführung war unkonsequent und voll von Widersprüchen, so wurde es ermöglicht, dass die ehemaligen Offiziere und Unteroffiziere massenhaft in die Armee zurückkehren konnten.

Zur gleichen Zeit verstärkte sich auch der Vorgang der Demokratisierung. Der Verfasser weist darauf hin, dass die Soldaten der Armee während dieser Zeit am Neuaufbau des Landes teilgenommen hatten. Die, im Interesse des Vaterlandes geleistete Arbeit, die von den Erziehungsoffizieren und den Kommunisten gelenkte politische Erziehung, das Entfernen der reaktionärsten Elemente, die Ernennung mehrerer Hundert Antifaschisten zu Offizieren, das alles stärkte die demokratische Entwicklung.

Der Verfasser schreibt über die Reorganisation der Armee im März 1946, über die Einführung des einheitlichen Kommandos bei der Grenzwache, als dessen Ergebnis die Hälfte der Armee unter kommunistische Führung kam. Zu dieser Zeit stellte sich das Gleichgewicht zwischen den demokratischen und den reaktionären Kräften her und die Bedingungen zu einem allgemeinen Gegenangriff der demokratischen Kräfte fingen an auch in der Armee zu reifen.

Der Autor erwähnt, dass der Wehrausschuss der Unabhängigen Kleinlandwirtpartei, mit Hilfe einer Gruppe von Offizieren, die aus der Armee entfernt wurden, die Lage bewertete, die sich bis zum Sommer 1946 gebildet hatte. Dieses Dokument — das im Wesen das militärische Programm der Kleinlandwirtpartei war — beweist, dass die rechtsgerichteten Kräfte sich anschickten, den Demokratisierungsvorgang abzuschließen und somit die Kräfteverhältnisse zu ihren Gunsten zu ändern. Die Studie berichtet auch über jenen Vorgang, in dessen Verlauf dieser Versuch der Reaktion eine Niederlage erlitt.

Allgemein abschätzend stellt der Verfasser fest, dass die Kleinlandwirtpartei bis Oktober 1946 im wesentlichen alle bedeutenden Positionen in der ungarischen Armee verloren hatte, — obwohl sie den Posten des Landesverteidigungsministers inne hatte. In Ungarn gab es keine solche bewaffnete Macht mehr, auf die sie im Kampfe um die Macht hätte zählen können.

Die aus der Armee verdrängten Generäle und Offiziere schlossen sich in dieser Zeit an die erwähnte antirepublikanische Organisation an und riefen die geheime unterirdische militärische Organisation, das Unterirdische Oberkommando, ins Leben.